

חינוך מרחוק בעת המשבר – הניסיון השוודי

כידוע, גישת ממשלת שוודיה לטיפול במשבר פנדמיה COVID-19 הייתה שונה מהמדיניות של מרבית מדינות אירופה בכך, שהיא לא כפתה את הצעדים של סגר אלא שמה דגש על הסברה ועודדה אנשים לשמור על הריחוק החברתי ולהישאר בבית במקרה של חולשה פיזית או חולי. התקבלה החלטה לסגור את בתי הספר, אך רק את בתי הספר התיכוניים, כאשר לבתי הספר היסודיים ניתנה אפשרות להחליט באופן עצמאי כיצד לנהוג, בהתבסס על המצב המקומי ועל פירושם של בעלי עניין מקומיים. לביזור קבלת ההחלטות היה צד חיובי בכך, שהוא אפשר גמישות ומתן מענה לצרכים המקומיים, אך היה גם צד שלילי שהתבטא בהיעדר הנחיות מספקות ומהימנות על אודות דרכי המעבר לחינוך מרחוק. כל בית הספר היה אמור לפעול על פי שיקוליו והבנתו, כאשר לעיתים המשימה של מציאת פתרונות מעשיים הייתה בידי המורה. האפשרות להשאיר את בתי הספר פתוחים מנעה הענקת משאבים נוספים, כמו פיתוח מאגר מרוכז של אסטרטגיות למידה מרחוק. רק לאחר סיום שנת הלימודים מורים הורשו לעבוד מהבית וגם אז, רק במקרה של חשד לתסמיני קורונה.

יש לציין, כי בשוודיה, עוד בטרם הפנדמיה, כ-98% מהתלמידים השתמשו באינטרנט על בסיס יומי, ובתי ספר פיתחו אסטרטגיות וסדר יום של למידה מקוונת. הממשלה השוודית הרחיבה את הזכות לבחור בלמידה מקוונת מרחוק ובצורות למידה היברידית בתנאים מסוימים, למשל, כמענה למחסור במורים באזורים כפריים מרוחקים. החיפוש אחר פתרונות למידה היברידיים התבסס על ראיית תהליך הלמידה כממוקד בלומד, שנחשב ביחד עם תלמידים אחרים חלק של קהילה לומדת, העוסקת בלמידה שיתופית באמצעות מגוון פרקטיקות המאפשרות אינטראקציה בין כל הלומדים: תכנון, קונצפטואליזציה, רפלקציה, חיקוי, בניית מערכת פיגומים ומשוב. במהלך הלימודים המקוונים הודגש הפן החברתי של הלמידה והחשיבות של איתור הכלים הטכנולוגיים לפיתוח קשר בין הלומדים, שיאפשר תהליכים של בניית ידע משותף.

אולם, עם פרוץ הפנדמיה ולמרות הבסיס הקודם בתחום הלמידה המקוונת מרחוק, בעת המעבר המהיר ללמידה מהבית בעקבות המשבר, למורים לא תמיד היו הזמן והאמצעים לבצע את השינויים הנדרשים ולבנות את מערך הלימודים. הדבר אילץ מורים לעבוד פי שניים מהזמן הקודם. מודעות למחדלים התחלתיים הביאה להעברת החוק המכיר בלמידה היברידית ובלמידה מרחוק כצורות חינוך לגיטימיות. עם זאת, גוברת המודעות לצורך בהמשך החקיקה והמדיניות החינוכית המעשית שיאפשרו חינוך מרחוק במדינה גם לאחר סיום משבר הקורונה כצורת חינוך לגיטימית. ניתן לומר, כי התגובה הממוסדת איחרה לבוא, מה שפגע ביעילות המעבר ללמידה מרחוק.

המחקר הנוכחי נועד לבחון את חוויות המורה בשלבים ההתחלתיים של המעבר ללמידה מרחוק. במהלך המחקר נבחנו התרשמויות המורים בתחומים הבאים:

- מוכנות בתי הספר והמורים למעבר ללמידה מרחוק.
- קיום אמצעים מקוונים הנותנים מענה לצרכים של למידה מרחוק.
- ההתאמות הפדגוגיות הנדרשות בעקבות המעבר ללמידה מרחוק.
- האתגרים של מעבר ללמידה מרחוק במצבי משבר.

ממצאי המחקר

לבתי ספר רבים לא היה מידע מקדים על אודות גישת התלמידים לאינטרנט מהבית. כפתרון, התאפשר לתלמידים ללמוד ממקום בטוח בבית הספר, שבו יש גישה לאינטרנט (בדרך כלל, בספרייה) או לחליפין, לתלמידים נשלחו חומרי למידה מודפסים בדואר, כאשר הקשר בין המורה לתלמיד נעשה באמצעות שיחות טלפוניות.

מרבית המורים ציינו, כי לבתי הספר לא הייתה אסטרטגיה מוקדמת למעבר ללמידה מרחוק. חלק מהמורים סיפרו, כי כל העומס הכרוך במעבר נפל על כתפיהם וכי הם לא זכו לתמיכת המערכת. במקרים אחרים, בתי ספר כבר פיתחו בעבר תוכניות למידה מקוונת, אך התברר כי הן התיישנו ולא התאימו למצב החדש. מורים פעלו בדרך כלל באופן עצמאי, בהסתמך על השיקול הפדגוגי והערכת המצב שלהם.

כשליש מהמורים שהשתתפו במחקר דיווחו, כי הם העדיפו מעבר ללמידה סינכרונית, מודרכת על ידי המורה, שכללה אינטראקציה מתוכננת בין תלמידים, פעילות פרטנית ומשוב. אולם הגישה הנפוצה ביותר הייתה שילוב בין צורות למידה סינכרוניות וא-סינכרוניות, מה שכרוך בדרך כלל בהפחתת האינטראקציה בין המורה לתלמיד. רק מעט מורים העדיפו צורות למידה א-סינכרוניות בלבד, ללא אינטראקציה ישירה.

מרבית המורים שיזמו מעבר ללמידה מרחוק הדגישו את הצורך בתקשורת מבוססת וידיאו. הם שמו דגש על הכלים הטכנולוגיים המאפשרים לשלב בין הוראה סינכרונית להוראה א-סינכרונית וכן מאפשרים לא רק את הקשר בין המורה לתלמיד אלא גם קשר יעיל בין התלמידים במהלך הלמידה (הכלים שהמורים השתמשו בהם היו זום, טימס, הנגאוט). בנוסף לכך, מורים ציינו, כי חסרה להם אפשרות להקליט את ההוראות וההסברים עבור העבודה הא-סינכרונית של התלמידים. המורים הדגישו את הצורך בפיתוח פורומים מקוונים המאחדים את התלמידים ומקדמים את מעורבות ההורים. מרבית המורים עברו באופן מוחלט לפלטפורמות למידה מקוונת, אולם כ-10% מהם סיפקו לתלמידים חומר מודפס (באמצעות הדואר או שהתלמידים היו אמורים לאסוף אותם מבתי הספר).

מורים הדגישו את החשיבות של פיתוח שיתוף פעולה בין התלמידים גם כתמיכה בלמידה הפרטנית וגם כפרקטיקה חברתית חשובה במיוחד בתקופת המשבר, שהביא למיעוט האינטראקציות החברתיות. מורים הצביעו גם על הצורך בשיתוף פעולה ביניהם לשם תכנון הלמידה וחלוקה בחומרי הלמידה.

מורים רבים דיווחו על החוויות החיוביות של למידה מרחוק ועל היתרון שהיא מעניקה לבניית הקשר בין הסביבה הביתית לסביבה הבית ספרית. הודגש השוני בתגובת התלמידים בהשוואה להתנהגותם בכיתות. לדוגמה, נצפה שינוי בדפוסי ההשתתפות. חלק מהתלמידים שתפקדו היטב בכיתה, הביעו סימנים של ניתוק בלמידה המקוונת, לעומת זאת, חלה עלייה בהשתתפות בקרב תלמידים בסיכון וגם תלמידים על הרצף האוטיסטי. בחלק מהמקרים יכולת הריכוז של התלמידים והמוטיבציה שלהם עלו בהשוואה למצב בכיתה.

אפשר לומר, כי מורים שניהלו את המעבר ללמידה מרחוק הבינו מהר כי מדובר בנוף הוראה ולמידה חדש ושונה באופן מהותי מהסביבה הלימודית בכיתה וכי נדרש לבצע את ההתאמות בכל רמות

החינוך וגם בשינוי תפקידים של מורים ושל לומדים. בתי ספר לא היו מוכנים מהבחינה הפדגוגית לביצוע המעבר. מורים הדגישו, כי יש לבנות את המוכנות הפדגוגית בהסתמך על חוויותיהם המצטברות מהלמידה המקוונת בתנאי המשבר. משום כך, ניתן להצביע על הצורך של בתי ספר ליצור תוכניות מוכנות לחינוך מרחוק, כחלק מתוכניות עבודה שגרתיות של כל בית ספר. על התוכניות לתת מענה למספר נקודות קריטיות:

- הבטחת היכולת להתחבר לאינטרנט מהבית, גם ברמת התשתיות וגם במה שקשור לנגישות הכלים הטכנולוגיים למטרות חינוכיות.
- מתן תשומת-לב לסכנה של מצוקה בעקבות הניתוק החברתי. היעדר אינטראקציה פיזית עלולה לגרום לתלמידים להרגיש בלתי נראים ומודרים.
- מתן התאמות מיוחדות לתלמידים עם צרכים מיוחדים.
- פיתוח המלצות מבוססות באשר לכלים מקוונים מוצלחים.
- בחינת ההשלכות ותחומי הישימות של מגוון פרקטיקות של למידה סינכרונית וא-סינכרונית.
- פיתוח שיטות הערכה המתאימות לסביבת למידה דיגיטלית, הנותנות מענה לצדדים שונים בלמידה.

התקציר מבוסס על המאמר:

Bergdahl, N., & Nouri, J. (2020). Covid-19 and Crisis-Prompted Distance Education in Sweden. *Technology, Knowledge and Learning*, 1-17.